

MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE

I

Punere la punct: Răspuns unei "cronici"

Vă înmănăm spre lectură textele alăturate prin care contestăm veridicitatea conținutului unei Note denigratoare - apărută într-o revistă a Academiei Române (SCIIVA 47, 2, 1996, p. 227-229), sub semnătura domnului M. Babeș, redactorul ei responsabil - la adresa organizatorilor celui de-al VII-lea Congres Internațional de Tracologie.

Noua "contribuție" a domnului M. Babeș se adaugă celor pe care d-sa le adresează, periodic, unora sau altora, în "expuneri" orale, presă, reviste, pentru a se pune măcar cu ceva în evidență.

În cazul de față, d-sa vrea să ne facă să credem că ar fi participat cu siguranță la Congres, că nu ar mai fi absentat ca la trecutele reuniuni științifice naționale și internaționale ale Institutului de Tracologie. Pentru aceasta, ar fi trebuit să primească însă mai mult de două invitații, una neapărat cu timbru, stampilă poștală, eventual și cu aviz de primire.

Dacă d-sa ar fi participat, normal și firesc (cum au fost mesajele Președintelui României, Președintelui

Academiei Române, Ministrului Învățământului, Ministrului Culturii și comunicările numeroșilor oameni de știință), ar mai fi avut posibilitatea să creeze atmosfera - pe care d-sa o caută și și-o dorește statornic -, care să-l scoată cumva în față? Evident o implicare științifică și organizatorică i-ar fi cerut infinit mai multe eforturi!

Cum gândește domnul M. Babeș despre sine și valoarea sa este problema d-sale. Tupeul i-a fost însă alimentat de faptul că instituții și persoane cu funcții publice i-au permis să și-l exprime într-un mod care i-a adus foloase.

Membrii comitetului de redacție a revistei SCIIVA află acum că adevărul a fost altul. Academia Română și Editura Academiei, de asemenea. Le revine obligația morală să analizeze, să instituie o anchetă, dacă o doresc, și apoi să ia măsuri care să nu-i permită domnului M. Babeș să repete această manieră neonorantă de folosire a revistelor academice.

Petre Roman

Scrisoare adresată domnului prof. Petre Alexandrescu, director al Institutului de Arheologie "Vasile Pârvan"

Domnule coleg,

Alătur scrisorii mele o notă semnată de domnul Cristian Schuster pe care, în chip firesc, trebuie s-o publicați în SCIIVA, 47, 3, 1996, la rubrica "Cronica", cu același corp de literă ca cel folosit pentru aserțiunile domnului M. Babeș în nr. 47, 2, 1996, p. 227-229 al aceleiași reviste.

Știm că nr. 3/ 1996 al revistei SCIIVA este încă în redacție.

Cele relatate de domnul Cr. Schuster în nota sa le dezvăluie colegilor de la Institutul de Arheologie un adevăr, care însă nu le scuză lipsa de curaj de a fi trecut

peste interdicția pe care, ni s-a relatat, le-ați impus-o de a nu fi alături de noi. Adevărul, domnule coleg, este, aproape sigur, cel pe care ni l-a exprimat domnul Alexandru Vulpe: plicul cu invitații pentru cei 36 de colegi de la Arheologie a fost reținut și dosit de domnul M. Babeș cu sau fără știința dumneavoastră. Siguranța cu care domnul M. Babeș acuză neprimirea invitațiilor îi pun sinceritatea sub un mare semn de întrebare.

Nu este lipsit de semnificație faptul că dumneavoastră și domnul M. Babeș n-ați participat la simpoziioanele naționale de Tracologie. Personal, le-am organizat pe cele cu nr. X-XIV (1987-1992). V-am invitat la

toate. N-ați venit la nici unul! Mi-ați spus-o, verbal în 1992, că nu o veți face câtă vreme prof. D. Berciu trăiește în fruntea institutului.

Pregătirile pentru al VII-lea Congres Internațional de Tracologie au început în 1992 și s-au derulat, după un program precis, timp de patru ani.

În septembrie 1992, la Băile Herculane și Turnu Severin, s-au desfășurat lucrările celui de-al XIV-lea Simpozion național de tracologie, la care printre cei 200 de participanți, peste 60 erau din Albania, Austria, Bulgaria, Danemarca, Germania, Grecia, Moldova, Rusia, Serbia, Tadjikistan, Ucraina, S.U.A. Tema simpozionului "Relații traco-iliro-grecești", distribuirea pe secții, discuțiile organizatorice cu diferitele delegații au prefigurat Congresul de Tracologie. Ați fost invitat ca și domnul M. Babeș, de altfel. De ce n-ați venit?

În 17 decembrie 1993 a avut loc o ședință de lucru dedicată organizării Congresului. V-am invitat și ați participat, alături de delegatul Ministerului Culturii și al instituțiilor din R. Moldova, dumneavoastră reprezentând și institutele Academiei Române.

Cele spuse de dumneavoastră cu acel prilej sunt consemnate în procesul verbal al ședinței. Le invoc pe cele prin care vorbeați de invitarea noastră la proximal Consiliu științific al Institutului pe care-l conduceți și de sprijinirea "cu căldură" a Congresului de Tracologie.

Ați uitat să ne invitați, iar sprijinul acordat a constat din dezinformarea domnului acad. Eugen Simion despre un imaginar suport financiar pe care Institutul nostru l-ar avea din partea domnului Iosif Constantin Drăgan.

Pe lista Comitetului național de organizare a Congresului au figurat numele multor personalități. Nu ați lipsit nici dumneavoastră. Președinte era chiar prof. D. Berciu. La ce folosesc însă firmele, dacă n-au conținut? Ce s-ar fi ales din acest Congres, dacă ne-am fi mulțumit doar cu străngeri de mână și promisiuni? A trebuit să schimbăm locul de desfășurare (de la Sibiu în Dobrogea), să formăm o echipă activă, să structurăm tematica în concordanță și cu sugestiile organismelor internaționale. Credeți c-ar fi fost posibilă participarea și anterioară și din timpul Congresului a atâtor personalități, din atâtea țări, dacă Institutul nostru nu ar fi dat, prin activitatea și ținuta sa, credibilitate cercetării tracologiei românești? În toată această perioadă, în ce a constat sprijinul dumneavoastră?

De-abia în 17 martie 1995, după depășirea termenului de înscriere - fixat în prima circulară la 1 martie 1995 -, la ședința Comisiei Naționale de Arheologie, ați

reclamat lipsa invitațiilor pentru Congres. Atunci, am declarat-o răspicat: cei mai mulți cercetători ai Institutului de Arheologie au fost și se consideră invitați. V-am acordat și o amânare pentru înscriere: până la 15 aprilie. Domnul M. Babeș a insistat însă să vi se trimită invitații individuale, prin poștă. Ciudată logică: ascunzi invitațiile, aștepti depășirea termenului și ceri apoi, în ședință publică, ca vina să și-o asume cine nu o are.

Până în octombrie 1995, când instituții centrale (Președinția României, Academia Română, Ministerul Învățământului, Ministerul Culturii) și regionale (Consiliile județelor Constanța și Tulcea) s-au implicat direct în acțiunea Congres, nu am înregistrat nici un semnal din partea dumneavoastră.

Apoi însă, ați invocat timpul scurt care a mai rămas până la Congres pentru a redacta comunicările! De asemenea, excluderea (!) Institutului de Arheologie din acțiunile de organizare.

O ultimă intervenție, a dumneavoastră și a domnului M. Babeș, ați făcut-o în plenul Comisiei Naționale de Arheologie (15 februarie 1996) și aceea sub formă de acuze și pentru a crea atmosferă. Era ceasul al 12-lea pe care nu l-ați folosit. În final, unii dintre colaboratorii dumneavoastră ne-au relatat că le-ați indicat să facă, dacă v-o cer, deplasarea la Congres în concediu fără plată, achitându-și personal transportul. Nu vă întrebați, domnule coleg, de ce, dintre toate institutele Academiei și chiar Academia Română - prin mesajul Președintelui său -, sunteți singurul institut care a rămas în afară?

Din câte știm, relațiile dintre cei de la Tracologie și majoritatea zdrobitoare a cercetătorilor de la Institutul pe care-l conduceți au fost și au rămas colegiale, prietenești. Ce puteți reproșa atitudinii noastre față de dumneavoastră și de domnul M. Babeș?

Cu mari eforturi și multe piedici, Congresul a avut loc și a fost un succes. Așa o afirmă cei care au participat. Am regretat absența colegilor de la Institutul de Arheologie. Vina vă aparține însă dumneavoastră și lipsei lor de curaj. Vă asigur că, absența dumneavoastră și a domnului M. Babeș nu a fost observată de participanți. Aceștia, neîntâlnindu-vă nici la alte activități organizate de Institutul nostru, nu se așteptau să vă vadă nici de această dată.

După Congres, domnul M. Babeș și-a scris "contribuția" pentru SCIVA și, între redactare și apariție (aprilie 1997), în paralel, și-a mediatizat "opera" însoțită de acuze, multe calomnioase, la adresa Institutului nostru.

Cum în țară, colegii noștri au început să judece "prestanța" nu după calificativele pe care și le dă sieși domnul M. Babeș, ci după fapte, domnia-sa a sperat să găsească un teren receptiv în R. Moldova, unde s-a autoinvitat să viziteze șantiere arheologice, care funcționează de mai mulți ani cu efortul Institutului nostru și înțelegerea Ministerului Învățământului, fără să ne informeze. Atitudinea domniei-sale acolo nu l-a onorat și va trebui să facă obiectul judecății celor în drept să dea verdicte. Dumneavoastră, domnule coleg, ați aprobat acea deplasare? I-ați cerut să facă deplasarea susmenționată în concediu fără plată și pe cont propriu? V-a informat domnul M. Babeș și despre mediatizarea "contribuției" sale, apărută ulterior în SCIVA, la președintele secției de istorie și arheologie a Academiei, la domnul vicepreședinte al Academiei, acad. Rădulescu și la Editura Academiei?

Invocarea revistei *Clio*, de către M. Babeș, pare să dezvăluie existența unui scenariu mai cuprinzător al acțiunii: "sprijinirea organizării Congresului VII de Tracologie".

Competența domnului M. Babeș în probleme de

tracologie ar fi putut fi mai util materializată și exemplificată prin activități pe care le-a condus și le conduce în cadrul Institutului de Arheologie "Vasile Pârvan".

Despre Congres, cititorul va găsi date în actele Congresului, mai bogate decât cele furnizate de un neparticipant.

Mă opresc aici, fără să invoc acum atâtea alte "amabilități" mai vechi pentru care ne datorăm scuze.

dr. Petre Roman

Directorul Institutului Român de Tracologie

29.04.1997

P.S.

1. Așteptăm un răspuns oficial până la 20 mai a.c., privitor la cuprinderea notei domnului Cr. Schuster în sumarul revistei SCIVA, 47, 3, 1996.

2. Ne considerăm îndreptățiți să trimitem copii după nota domnului Cr. Schuster și scrisoarea de față celor care au audiat, anterior apariției în SCIVA, "delicatele aprecieri" ale domnului M. Babeș la adresa noastră.

RĂSPUNS

la unele inexactități publicate de domnul Mircea Babeș

"În loc de Cronică" în SCIVA, 47, 1996, 2, p. 227-229, cu privire la al VII-lea Congres Internațional de Tracologie.

Ca membru activ în Secretariatul *Congresului* (format din: M. Alexianu, Al. Comșa, S. Diamandi, M. Gurnă, I. C. Opreș, A. Poruciuc, Cr. Schuster), am avut, printre altele, și sarcina, încredințată nouă de Comitetul de organizare, compus din prof. dr. M. Petrescu-Dîmbovița - președinte -, prof. dr. A. Rădulescu, V. Georgescu-Cheluță, dr. Simion Gavrilă - membri - și dr. Petre Roman - secretar general -, de a distribui invitațiile pentru Congres în interiorul țării. Din motive pecuniare lesne de înțeles, colegilor din provincie li s-au expediat invitațiile pe numele instituțiilor unde lucrează și numai în cazul când aceștia erau pensionari li s-au trimis nominal. Plicul, care conținea invitațiile, cuprindea și o scrisoare adresată conducătorului instituției respective, în care acesta era informat despre Congres și despre faptul că unii dintre colaboratorii săi sunt invitați.

În București, tot din considerente financiare, invitațiile au fost depuse la secretariatele instituțiilor, și nu

expediate nominal prin poștă. Printre aceste instituții s-a numărat și Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan". Operațiunea s-a făcut, personal de către semnatarul rândurilor de față, la 9 noiembrie 1994 (într-o zi de salariu), în lipsa Secretarului general al Congresului și director al Institutului Român de Tracologie, domnul dr. Petre Roman, aflat în acea perioadă în Germania. Anvelopa (format A 4), care cuprindea toate cele 36 de invitații, includea și un *Borderou cu cercetătorii de la Institutul de Arheologie invitați la Congres* după cum urmează: Alexandrescu Petre, Avram Alexandru, Angelescu M. V., Băjenaru Radu, Barnea Alexandru, Barnea Ion, Babeș Mircea, Bichir Gheorghe, Cărciumaru Marin, Comșa Eugen, Comșa Maria, Conovici Nicolae, Cârstoiu Monica, Chicideanu Ion, Damian Oana, Diaconu Gheorghe, Diaconu Petre, Domăneanțu Catrinel, Dobrescu Roxana, Harhoiu Radu, Ioniță Adrian, Marinescu-Bâlcu Silvia, Marcu Mariana,

Niculescu Alexandru, Morintz Sebastian, Nicolae Eugen, Palincaș Nona, Petolescu Constantin, Oța Liliana, Olteanu Ștefan, Poenaru-Bordea Gh., Suceveanu Alexandru, Vulpe Alexandru, Zaharia Eugenia, Zirra Vlad, Zirra V. V. Lista invitațiilor a fost stabilită de Comitetul de organizare în octombrie 1994.

Menționez că, în mod identic am procedat și în 1992 cu prilejul celui de-al *XIV-lea Simpozion Național de Tracologie*, când tot noi am depus la Secretariatul Institutului de Arheologie din București plicul cu invitații, care, cu mici excepții (aceleași din 1996), nu au fost onorate de cercetătorii acestui institut.

Unui număr de cercetători li s-au înmănat invitații în două rânduri: Nona Palincaș (la Heidelberg, în noiembrie 1994, de către dr. P. Roman), Mircea Babeș și Alexandru Vulpe (la Piatra Neamț, în 11 noiembrie 1994, de către subsemnatul), Marin Cărciumaru (în primăvara anului 1995, la sediul I. R. T.), Silvia Marinescu - Bâlcu (în iarna anului 1995, cu prilejul susținerii doctoratului de către P. Hașotti, cu care ocazie domnul Alexandru Avram, a promis că va reveni și cu titlurile comunicărilor unor colegi de-ai domniei-sale).

În 15 decembrie 1994, la lansarea volumelor

Bibliotheca Thracologica III, VI, VII, la care au fost prezenți, cu excepția domnului Petre Alexandrescu, numeroși cercetători de la Institutul de Arheologie, li s-a amintit, în alocuțiunea rostită de domnul Petre Roman, termenul până la care se pot confirma înscrierile (1 martie 1995). Nici unul din cei prezenți de la Arheologie nu a reclamat faptul că nu i-a parvenit invitația. Mai mult, am primit cele mai cordiale asigurări de răspuns în timp util.

La Congres, alături de cei 250 de specialiști din străinătate și țară, din partea Institutului de Arheologie, au participat: Eugen Comșa, Maria Comșa, Constantin Petolescu, Alexandru Vulpe. Din păcate, datorită sănătății precare, la acea vreme, domnul prof. Ion Barnea nu a putut veni la Mangalia. De asemenea, tot din motive obiective, și anume o deplasare peste hotare, domnul prof. Alexandru Barnea a trebuit să decline, în ultimul moment, invitația.

Menționăm că *familia* domnului prof. Dumitru Berciu nu a fost invitată la Congres.

Pentru restul afirmațiilor domnului Mircea Babeș, cititorul poate afla răspuns în actele Congresului și informările ce vor fi publicate de către Comitetul de organizare.

Cristian Schuster

II

Conference of Heads of Balkan Studies Institutes and Projects and Balkan Experts of Southeastern Europe 8-11 May 1996

În perioada 8-11 mai 1996 s-a desfășurat la Belgrad o importantă reuniune științifică, organizată de Balkanološki Institut din cadrul Academiei Sârbe de Științe și Arte (SANU), sub titlul "Conference of Heads of Balkan Studies Institutes and Projects and Balkan Experts of Southeastern Europe"/ Conferința conducătorilor de institute și proiecte pentru studii balcanologice și experților în balcanologie din sud-estul Europei.

Ultima dintr-o suită de deja tradiționale întruniri interbalcanice cu caracter științific (între care amintim cel de-al *7-lea Congres al AIESEE*, desfășurat la Salonic în 1994), conferința s-a bucurat de participarea unora dintre cei mai valoroși cercetători ai momentului din domeniile arheologiei și istoriei, etnologiei sau istoriei artei. Astfel,

între personalitățile prezente la conferință pot fi amintiți acad. Anthony-Emil Tachiaos (dir. Institutului de Studii Balcanologice din Salonic), prof. dr. Ioannis Papadrianos (Universitatea din Komotini), acad. Alexander Fol, dr. Kyril Jordanov (dir. Institutului de Tracologie din Sofia), prof. dr. Mark Stefanovich (Universitatea Americană, Blagoevgrad), dr. Eleonora Petrova (dir. Muzeului din Skoplje), prof. dr. Vera Bitrakova-Grozdanova (Facultatea de Filosofie din Skoplje, Catedra de Arheologie), prof. dr. Gencer Özcan (Universitatea Marmara, Istanbul). Delegația română a cuprins pe prof. dr. Alexandru Dușu (dir. Institutului de Studii Sud-Est Europene din București), alături de autorul acestor rânduri, în calitate de reprezentant al directorului Institutului Român de Tra-

cologie. Din partea organizatorilor amintim participarea acad. Milutin Garašanin, acad. Miomir Dašić, prof. dr. Nikola Tasić (dir. Balkanološki Institut), dr. Dragoslav Antoniević (secr. Comitetului Național de Balcanologie), prof. dr. Miodrag Stojanović, dr. Dinko Davidov, dr. Ljubinko Radenković, dr. Milan St. Protić, dr. Alexandar Palavestra, Alexandar Fotić, Ljubodrag P. Ristić, Dušan Bataković, Darko Todorović, Biljana Djordjević-Bogdanović (Balkanološki Institut).

Subiectele propuse spre dezbateri de către moderatorii Balkanološki Institut au adus în atenția participanților o valoroasă și totodată diversă tematică: *Denumirea, formarea și evoluția triburilor paleobalcanice* (acad. Milutin Garašanin); *Literatura slavilor sudici: aportul tradiției colective la formarea gândirii istorice. Istoria textelor și textele despre istorie* (dr. Boško Bojović); *Ideile și elita politică balcanice în sec. XIX-XX* (dr. Milan St. Protić, Ljubodrag Ristić); *Marile puteri și Balcanii în sec. XIX-XX* (dr. Milan St. Protić, Dušan Bataković);

Moșteniri lingvistice și literare grecești, bizantine și neohelenice la popoarele balcanice (prof. dr. Miodrag Stojanović); *Iconografia frescelor postbizantine în spațiul balcanic al sec. XV-XVIII* (dr. Dinko Davidov).

Între interesele intervenții datorate unora dintre specialiștii prezenți la Conferință, notăm câteva, susceptibile de-a deveni obiectul unor proiecte științifice comune: *Migrațiile preistorice în spațiul balcanic* (acad. Alexander Fol); *Relațiile Greciei cu spațiul balcanic - diaspora greacă și pravoslavii* (acad. Anthony-Emil Tachiaos); *Interferențe culturale în spațiul balcanic între secolele XVI-XIX: surse istorice și etnoistorice, mentalități, cultură politică și blocuri culturale, ideea națională în secolul al XIX-lea* (prof. dr. Alexandru Dușu).

Ultima zi a Conferinței (11 mai) a oferit participanților posibilitatea vizitării siturilor istorice de la Topola-Oplenac, situate în apropierea capitalei sârbe.

Ioan I. C. Oprîș

III

The Formation of the Paleobalkan Peoples 1200-400 B. C.

Blagoevgrad, iunie-iulie 1996

În perioada 17 iunie - 5 iulie 1996, la Universitatea Americană din Blagoevgrad, în Bulgaria, s-a desfășurat un *workshop* cu tema "The formation of the Paleobalkan Peoples 1200-400 B. C." / Formarea populațiilor paleobalcanice între 1200-400 î. Chr. La această reuniune științifică au fost prezenți invitați din S.U.A., Grecia, Iugoslavia și, desigur, din țara gazdă. Delegația română a luat parte la secvența desfășurată începând din data de 22 iunie. Lucrările întrunirii s-au desfășurat în timpul orelor de curs ale studenților universității. Aceștia au fost implicați direct în discuțiile asupra temelor supuse atenției, cunoștințele lor fiind completate și prin prezentarea unor casete video cu filme științifice.

S-au avut în vedere subiecte de un mare interes, cum ar fi: «Riturile funerare din Voivodina în Epoca Bronzului» (M. Girić), «Lumea miceniană și legăturile sale cu zona sudică a Balcanilor Centrali» (D. Mitrevski), «Regiunea dunăreană din Iugoslavia din mileniul III până la sfârșitul celui de-al II-lea mileniu î. Chr.» (N. Tasić), «Zorii populațiilor paleobalcanice în Balcanii Centrali între 1200-100 î. Chr.» (M. Garašanin), «Perioada târzie a Epocii Bronzului în

Grecia de Nord» (S. Andreou), «Unele probleme ale perioadei târzii a epocii bronzului și a celei timpurii a epocii fierului în sud-vestul României» (M. Gumă), «Complexul cultural Basarabi la Dunărea de Jos în perioada timpurie a epocii fierului» (M. Jevtić), «Epoca fierului în Kosovo» (K. Luci), «Condiții politice care au condus la răsăritul și prăbușirea statului odrizilor» (K. Jordanov), «Marii regi odrizi Teres, Sparadokos și Sitalkas» (M. Tačeva). În cadrul discuțiilor purtate cu reprezentanții Universității Americane din Bulgaria (M. Stefanovich), cu reprezentanții Bulgariei (Al. Fol, P. Dimitrov) și Iugoslaviei (M. Garašanin), partea română a propus realizarea în colaborare a unui Corpus bibliografic actualizat referitor la resturile lingvistice tracice (M. Alexianu).

Totodată, timp de o săptămână, s-au efectuat excursii de documentare la muzeele de arheologie din Blagoevgrad, Sofia, Plovdiv, Karlovo și Sozopol, precum și vizite la o serie de situri arheologice cum ar fi: Junacite, Karanovo, Djadovo, Stara Zagora, Dubene, Kamenska Čuca.

Alexandra Comșa

IV

Colocviul internațional

Der Basarabi-Komplex in Mittel-und Südosteuropa,

Drobeta Turnu-Severin, 7-9 noiembrie 1996

La imboldul prof. Milutin Garašanin și ca urmare a deosebit de fructuoasei colaborări dintre Institutul Român de Tracologie și Muzeul Regiunii Porților de Fier din Turnu-Severin, activitatea *Comisiei româno-iugoslavă pentru cercetarea Regiunii Porților de Fier*, secțiunea arheologie, a cunoscut în ultimii ani un crescendo remarcabil. Colocviul internațional *Complexul Basarabi în Europa Centrală și de Sud-Est*, care s-a desfășurat în urbea de pe Dunăre, este tocmai un prim rezultat palpabil al noului drum al Comisiei.

La lucrările reuniunii au participat specialiști din Iugoslavia (M. Garašanin, D. Garašanin, N. Tasić, R. Vasić, M. Jevtić, P. Popović, M. Stojić), Austria (Alexandrine Eibner), Republica Moldova (O. Levițki) și România (P.

Roman, Fl. Medeleț, M. Gumă, V. Vasiliev, I. Stîngă, C. Crăciunescu, Fl. Gogâltan, C. Schuster). Comunicările prezentate au fost incluse în primul volum editat de Comisie (*Rumänisch-Jugoslawische Kommission für die Erforschung der Region des Eisernen Tores, Archäologische Abteilung*, I, Bukarest, 1996, 195 p.), cu concursul științific și financiar al Institutului Român de Tracologie.

În prima zi a Colocviului a fost inaugurat sediul Comisiei, găzduit de Muzeul Regiunii Porților de Fier, iar în cea de-a doua s-au derulat discuțiile în cadrul Comisiei, stabilindu-se programul de lucru pentru perioada următoare.

Cristian Schuster

V

Masa rotundă

Semnificația relației lingvistice albano-române,

Iași-Piatra Neamț, 9-10 nov., 1996

La data indicată mai sus, s-au întâlnit la Iași, apoi la Piatra Neamț, lingviști din câteva țări est-europene, specializați cu precădere în domeniul indo-european și în cel al raporturilor lingvistice din Balcani. Organizatorii principali au reprezentat: Centrul de Studii Indo-europene și Balcanice de pe lângă Facultatea de litere a Universității "Al. I. Cuza" din Iași; Filiala Iași a Institutului Român de Tracologie; Complexul Muzeal Județean Neamț. Masa rotundă a beneficiat de un generos sprijin din partea Fundației Soros. Cel ce semnează a avut onoarea de a îndeplini sarcina de moderator al acelei întruniri academice.

Rândurile de mai jos reprezintă o cronică a acelei întruniri de bun augur. Dacă e să vorbim de semnificații, atunci semnificativă a fost deja componența grupului de participanți. Ne-au onorat cu prezența (și cu alocuțiuni demne de consemnat) în primul rând colegii albanezi:

- prof. dr. Shaban Demiraj, Președinte al Academiei de Științe a Albaniei (autor al unor importante lucrări privitoare la istoria limbii albaneze și la uniunea glotică balcanică);

- prof. dr. Bahri Beci, Director al Institutului de Lingvistică și Literatură din Tirana;

- prof. dr. Rahmi Memushaj, Șef al Departamentului de Lingvistică al Universității din Tirana;

- prof. dr. Seit Mansaku (editor al versiunii definitive a Studiilor de etimologie albaneză ale lui E. Çabej);

- prof. dr. Enver Hysa;

- prof. dr. Gjovalin Shkurtaj;

- prof. dr. Çlirim Bidollari.

Printre oaspeți s-au mai aflat: prof. dr. Petja Asenova de la Universitatea din Sofia (specialistă în limbi balcanice); dr. Irina Kaluzhskaya, cercetătoare la Institutul de Studii Slave și Balcanice din Moscova (autoare a tezei

de doctorat *Correspondențe lexicale româno-albaneze*); dr. Marina Stamat de la Universitatea din Chișinău (vorbitoare de limbă albaneză). Corpul profesoral al Universității "Al. I. Cuza" a fost reprezentat de: prof. dr. Dumitru Irimia, prof. dr. Constantin Frâncu, prof. dr. Adrian Turculeț, lect. Marius Alexianu, lect. dr. Nelu Zugravu. Am regretat absența unor colegi bucureșteni, care au fost invitați, dar nu au putut participa (din diverse motive).

Voi încerca să explic mai întâi "mobilul" organizării unei asemenea întâlniri și motivul pentru care organizatorii au preferat "masă rotundă" și nu "colocviu" sau altceva de acel gen. În anii '90, s-a simțit nevoia unei luări de contact, pe baze noi, în primul rând între specialiștii din Albania și România, fără care, până nu demult, au fost ținute în izolare la nivelul vieții academice. Aceasta nu înseamnă, desigur, că în Albania și România nu s-au scris lucrări de valoare asupra unor probleme de lingvistică balcanică. S-a lucrat însă mai ales în paralel, fără vreo consistentă cunoaștere reciprocă a realizărilor celor două școli lingvistice, albaneză și română.

La începutul anului 1996, am decis că este momentul ca măcar între reprezentanții vieții academice din țările balcanice direct implicate să aibă loc luări de contact și schimburi de vederi. Nu speram să se ajungă, la vreo viziune unică, ci doar să se poată iniția o discuție constructivă și rațională asupra *uniunii glotice balcanice* și a *originilor* ei. Această direcție a fost avută în vedere, în primul rând, de către organizatorii mesei rotunde Iași - 1996.

În cadrul acelei întruniri, discuțiile de mai mare consistență au avut loc în ziua de 9 noiembrie, la Universitatea "Al. I. Cuza". Mai exact, printr-o fericită coincidență, ambele ședințe din ziua respectivă s-au putut desfășura în sala Seminarului de lingvistică și filologie, care poartă numele lui Gheorghe Ivănescu (unul dintre susținătorii originii ilire a albanezilor). În deschidere, am explicat mai întâi de ce am optat pentru ideea ca participanții să ia parte la o dezbatere, nu să vină cu lucrări scrise, pe o temă dată. Dezbaterea trebuia să evidențieze, în primul rând, care dintre realizările înaintașilor în domeniu rămân demne de luat în seamă și ce noi modalități de abordare se cuvin adoptate în prezent și viitor. Desigur, având în vedere vastitatea domeniului în care, vrem nu vrem, trebuie încadrată relația albanoromână (cu implicații diacronice și sincronice), de viitor par a fi mai ales abordările interdisciplinare, dar și cercetări în grup restrâns (axate, de exemplu, pe aspecte particulare, precum fondul pre- și proto-indo-european comun celor două limbi, efectele de contact inter-glotic, dialectologie balcanică

etc.). De evitat este mai ales lucrul "în paralel", adică ignorarea reciprocă. S-ar mai cuveni și ca problemele etnolingvistice balcanice să nu mai fie elucidate doar de către (multele) societăți și publicații balcanologice din exteriorul Balcanilor. Ca moderator, am mai sugerat, tot în acea alocuțiune de deschidere, că este timpul să ne eliberăm și de prejudecățile naționalist-ideologice specifice chiar și savanților din "butoiul cu pulbere" balcanic.

Cum așteptam cu toții, primul dintre invitați care a luat cuvântul a fost Shaban Demiraj. El a sugerat mai întâi, că trebuie "să pornim de la prezent" în abordarea unor aspecte ce dovedesc un "spirit comun" albanoromân, de care au fost profund interesați înaintași precum Kopitar și Hasdeu. Căutând să nuanțeze contribuția înaintașului său direct, E. Çabej, vorbitorul a subliniat că acel reprezentant al iliro-autohtonismului a revenit, în lucrări de la sfârșitul vieții, asupra ideii că majoritatea elementelor de substrat din română sunt doar împrumuturi din albaneză. Trebuie menționat aici că asemenea nuanțări sunt de găsit în două opere de bază ale lui Demiraj (1988, 1994). De exemplu, în *Gjuha shqipe dhe historia e saj (Limba albaneză și istoria sa, 1988, cu un consistent rezumat în engleză)*, Demiraj face afirmații dătătoare de speranță în privința unei credibile viziuni viitoare (reciproc acceptabile) asupra relației lingvistice albanoromâne. În volumul menționat, vorbind despre stratul cel mai arhaic al fondului comun albanoromân, savantul albanez afirmă: "Cuvintele aparținând aceluia strat străvechi pot reprezenta un fond indo-european comun limbii *mamă* a albanezei și substratului limbii române. Dar parțial ele pot să și fi pătruns dintr-o limbă în alta în timpul îndelungilor contacte din cadrul Peninsulei Balcanice. Mai mult, unele din acele cuvinte comune pot să fi fost moștenite dintr-o limbă balcanică și mai veche" (p. 289 - vezi aceleași păreri și în Demiraj, *Gjuhësi ballkanike*, 1994, p. 229). Ținând cont și de sugestia de substrat diacronic stratificat, făcută de același autor (a se vedea, printre altele, afirmația sa cu privire la posibile origini pre-indo-europene a unor cuvinte albaneze - 1988: 288), se poate afirma că viziunea generală a lui Demiraj este demnă de atenția tuturor specialiștilor în balcanologie și indo-europeană.

Ca să revenim la masa rotundă, vom mai aminti și alte câteva păreri exprimate acolo. Mai întâi, din cele spuse de P. Asenova a reieșit că unele aspecte considerate de unii specialiști ca elemente de substrat, sau ca balcanisme, pot fi interpretate de alți specialiști ca inovații independente (și se poate aminti aici că romaniștii văd în

general balcanismele gramaticale ale românei ca inovații care diferențiază limba romanică respectivă de "surorile" vestice). Asenova a dat exemplul vocalei de tip *ǣ* (în uz atât în albaneză, cât și în bulgară și română), care poate fi interpretată în bulgară ca o evoluție specifică a unor sunete vocalice moștenite din proto-slavă. A intervenit apoi S. Mansaku, arătând că invocarea substratului într-o discuție despre relația albană-română este semnificativă ca atare doar pentru română. Ceea ce pentru română apare ca fond de substrat (pre-roman), pentru albaneză este fond genealogic moștenit dintr-un idiom "părinte" paleobalcanic (nici Mansaku nu a optat deschis pentru iliră sau tracă în acea privință). Același vorbitor a adăugat totuși că trebuie să avem în vedere (cu toate că atestările sunt atât de sărace) posibilitatea unor adânci afinități între idiomi paleobalcanici, precum traca și ilira. Și Mansaku a sprijinit ideea de "poligeneză", utilă în interpretarea unor fenomene ca acelea abordate la masa rotundă de la Iași.

În intervenția sa, D. Irimia a abordat problema insolubilei legături dintre limbă și identitate etnică. Vorbitorul a dat ca exemplu adevărata "bătălie pentru limbă", care a marcat încercarea de ieșire a Republicii Moldova din Uniunea Sovietică, acea bătălie implicând și o reafirmare a identității etnice românești. O remarcă făcută imediat de P. Asenova a demonstrat cât de sensibili suntem, ca balcanici, la asemenea aspecte: specialistul bulgară a afirmat că, de fapt, relația puternic colorată politic dintre română și "limba moldovenească" seamănă perfect (cel puțin pentru bulgari) cu cea dintre bulgară și "limba macedoneană". Balcanii renunță greu la asemenea politizări, chiar în discuții despre substraturi preistorice! O dovadă suplimentară în acest sens este că, îndată după acea afirmație făcută de P. Asenova, a luat cuvântul S. Mansaku, cu o "durere" proprie, anume situația albanezei din Kosovo. Vorbitorul a pornit de la acel exemplu particular pentru a face unele observații privitoare la fenomenul de restrângere și pierdere a limbii în anume condiții vitrege. Printre altele, albaneza din Kosovo pare să-și piardă treptat unele din trăsăturile originare. Se poate comenta aici că, inclusiv din punct de vedere teoretic, asemenea aspecte contemporane nu sunt deloc de neglijat în cercetări dedicate moștenirilor paleobalcanice. Anume tendințe și dezvoltări recente din conglomeratul etnolingvistic balcanic (implicând nenumărate efecte "de contact", bilingvisme, restrângeri și pierderi de limbă) au la bază mecanisme similare celor ce au funcționat în aceeași zonă din cele mai vechi timpuri (doar naționalismul priu-

priu-zis e de dată recentă). Putem considera că trecutul lingvistic poate fi teoretic interpretat pe baza prezentului, nu doar invers, cum fac de obicei substratiștii.

Părerii pertinente au fost exprimate tot în prima parte a dezbaterii din 9 nov. 1996 și de dialectologul ieșean A. Turculeț, care a scos în evidență, cu precădere, necesitatea analizării poziției balcanismelor "în fiecare limbă în parte". Același vorbitor a recomandat stabilirea unei cronologii a împrumuturilor albaneze din aromână. Pe linia relației respective a continuat dialectologul Gj. Shkurtaaj, care a recunoscut mai întâi că specialiștii albanezi sunt încă insuficient familiarizați cu problemele idiomului folosit de "rămăni" (fărșeroși) din Albania. Shkurtaaj a mai afirmat că, teoretic, dacă dialectologul este cel care arată că un anume aspect "e așa", lingvistul istoric are datoria de a arăta "de ce e așa". Împărtășind apoi din experiența "de teren" proprie, vorbitorul a arătat cum a ajuns să descopere unele interesante efecte ale bilingvismului albană - aromână (de exemplu, formula "păne e caș" folosită în unele sate de aromâni este evident un calc după modelul albanez "bukë e djathë").

Când discuția s-a reluat, în după-amiaza aceleiași zile, a vorbit mai întâi S. Mansaku, arătând că, în domeniul abordat, s-a ajuns la unele puneri de acord, dar și la dezacorduri, mai ales în probleme de etnogeneză. Mansaku a subliniat apoi importanța domeniului desemnat ca "istorie a cuvintelor", în terenul căruia se poate ajunge la importante concluzii și în privința relației albană-române. Ca exemplu, lingvistul albanez a dat corespondența alb. *bredh* - rom. *brad*, în cadrul căreia cuvântul românesc este acela care prezintă o fonologie mai veche (cel albanez arătând modificări de dată mai recentă). Mansaku a susținut că nu trebuie să excludem posibilitatea ca cele două cuvinte corespondente să reprezinte, în albaneză și română, moșteniri independente din surse paleobalcanice înrudite, dar diferite. P. Asenova a remarcat apoi că asemenea corespondențe nu apar doar la nivel lexical, ci și morfosintactic (aspectul balcanic dat de exemplu în această privință fiind "dublarea complementului direct" prin anume forme pronominales).

O intervenție amplă a avut I. Kaluzhskaya (discipolă a regretatului balcanolog moscovit L. A. Gindin). Ea a abordat problemele paleobalcanice mai ales dintr-un punct de vedere indo-european. Susținând teoria (credibilă) a pătrunderii primilor vorbitori de indo-europeană în Balcani dinspre stepele nord-pontice, Kaluzhskaya a afirmat că importante contacte și interferențe glotice au avut desigur loc în Balcani "de la început". Cu privire la originile relației

albano-române, aceeași vorbitoare s-a arătat înclinată să accepte mai vechea teorie a triumfului Niș - Skopje - Štip (ca zonă de contact primar între "proto-română" și "vechea albaneză"), admitând însă și că teritoriul "formativ" inițial poate să fi fost mult mai vast decât putem deduce în prezent. Oricum, după Kaluzhskaya, trebuie să admitem că româna s-a format pe ambele maluri ale Dunării și că pătrunderea slavilor în sud-estul european a dus la anumite dislocări demografice și la întreruperea unor contacte mai vechi.

În cuvântul său, E. Hysa a afirmat că, în domeniul balcanisticii trebuie să ținem cont și de manifestări ale anumitor "universalii", ca și de unele "dezvoltări interne" (unul dintre exemplele date fiind acela al pierderii infinitivului în albaneză și română). Hysa a evidențiat însă și unele situații în care o anume limbă poate deveni sursă de schimbări în altă limbă. A intervenit apoi, ca filolog-arheolog, M. Alexianu. El a comentat pe marginea fenomenului de "polietnicism" și a importanței "bazei economice", cu referiri concrete la primele contacte dintre autohtonii sud-est europeni (în mare măsură romanizați) și slavii coborâți spre sud. Alexianu a dat detalii cu privire la interesantele întrepătrunderi (evidențiate arheologic) de elemente autohtone și slave, în secolele VII-VIII. Același vorbitor a adus în discuție și importanța onomasticii în studierea unei zone lingvistice în care, pentru perioada antică și medievală timpurie, materialul lingvistic atestat constă aproape exclusiv din nume proprii (în transcrieri ce pot duce deseori în eroare). Tot Alexianu a menționat problemele ridicate de continuitatea și discontinuitatea onomastică și de fenomenul circulației antroponimelor. A continuat C. Frâncu, referindu-se la fenomenul "model" în domeniul numelor de persoană. În altă ordine de idei, Frâncu a susținut necesitatea unor studii interdisciplinare, inclusiv cu participarea geneticii, în domeniul sud-est european. Au subscris imediat la această propunere G. Shkurtaj și R. Memushaj, cel din urmă menționând unele rezultate semnificative ale colaborării dintre lingviști, antropologi și geneticieni. Acesta a fost punctul final abordat în cadrul dezbaterii din 9 noiembrie 1996.

Bineînțeles, această prezentare este super-selectivă (poate și subiectivă). Vorbitorii au spus mult mai multe decât am putut reproduce aici (și trebuie menționat că, din păcate, cu toată buna intenție a organizatorilor de a înregistra tot, partea tehnică a lăsat de dorit). Deși masa rotundă s-a desfășurat (neșteptat de dinamic!) în mai multe limbi, mai precis în engleză, franceză, italiană și română, comunicarea a fost foarte bună, cu dialogare

directă, sau prin intermediul a două foarte prompte traducătoare (Oana Macari și Oana Gulei).

La finalul *fazei Iași* a mesei rotunde, s-a putut trage concluzia că timpul alocat a fost mult prea scurt și că, dintre subiectele propuse inițial au putut fi abordate (mai mult sau mai puțin "în viteză") următoarele:

- opinii întemeiate și mai puțin întemeiate ale înaintașilor;
- relația albano-română între "substrat" și "împrumut";
- necesitatea unor abordări nu doar la nivelul unor "liste de cuvinte comune", ci și la nivelul fonologic, morfosintactic și onomastic;
- implicațiile etno- și glotogenetice ale relației albano-române, cu referire atât la trecut, cât și la prezent.

Mai puțin discutate au rămas următoarele subiecte, care merită și ele să fie abordate, în viitor:

- locul albanezei și românei în uniunea glotică balcanică, așa cum reiese din statutul balcanismelor în fiecare din cele două limbi;
- definirea mai precisă a rolului factorilor roman și slav în configurarea etno-lingvistică a sud-estului european.

Pe 10 noiembrie 1996, unele puncte ale dezbaterii din ziua precedentă au fost reluate în întrunirea de la Muzeul de Istorie din Piatra Neamț (unde s-a deplasat majoritatea participanților).

Trebuie spus aici că muzeul respectiv și-a creat deja un renume ca centru de studii indo-europene, mai ales după desfășurarea, la Piatra Neamț, a unui important colocviu internațional, "Fenomenul indo-european în Europa de Est", 11-12 nov., 1994 (mai recent, tot acolo s-a desfășurat și colocviul "Componenta pre-indo-europeană a lumii trace", 29-31 mai, 1997). În sala de conferințe a muzeului nemțean, participanții la masa rotundă din noiembrie 1996 au dorit în primul rând să stabilească trasee pentru viitoare colaborări. R. Memushaj a propus, concret, organizarea unei întruniri-atelier la Tirana, în 1998. B. Beci a insistat pe linia necesității unor abordări "pe nivele de limbă". Toți participanții au fost de acord că, pe linia celor discutate la Iași, se pot trimite în cel mai scurt timp (mai precis până la 15 ian. 1997), materiale de publicat într-un volum-antologie. Din păcate, în primul rând din cauza gravelor evenimente politice care au avut loc în Albania, în perioada imediat următoare, s-a produs o întrerupere a legăturilor între Iași și Tirana, de unde nu s-a primit nici un fel de material, până în momentul de față.

VI

Seminarul național de etno-arheologie cu tema

Focul, lutul, gestul și sunetul

Cluj-Iclod, 23 - 24 nov. , 1996

Organizat la inițiativa Muzeelor de Etnografie și de Istorie ale Transilvaniei, sprijinite de Ministerul Culturii și de Inspectoratele pentru Cultură și Artă, și cel Școlar din Cluj-Napoca, al VI-lea seminar a reunit la Iclod, pentru realizarea unui discurs interdisciplinar, cercetători arheologi, arheozoologi și etnologi, dar și studenți - câte un reprezentant de onoare al fiecărui domeniu. Gheorghe Lazarovici și Tiberiu Graur au avut dificilul rol de moderatori ai disputelor, deschise de comunicările unei generoase teme, propuse prin consens în 1994: *Focul, lutul, gestul și sunetul*.

Experiențele întâlnirilor anterioare l-au făcut pe T. Graur să deschidă lucrările prin două întrebări, puse oarecum retoric și din nevoia unei teoretizări: "Ce este etno-arheologia?", "Care este rostul acestui seminar?". Răspunsul îl dă tot d-sa, cu elocvență: "Etno-arheologia constituie acea parte a culturii care se ocupă de caz, iar principalul rost al unui astfel de seminar este de a orienta pe arheologi și etnografi către aceleași teme". Demersul interdisciplinar între aceste domenii nu constituie o noutate pentru nimeni, cum nu este o noutate conexiunea dintre arheologie, lingvistică, antropologia fizică și culturală. Cu toate acestea, uneori studii bune, lucrute cu rigurozitate pentru dezvoltarea unei teme construite prin folosirea izvoarelor arheologice în etnografie sau invers, au fost considerate neviabile. Și azi, la noi, apare o anumită timiditate atunci când un specialist dintr-un domeniu comunică cu un specialist din alt domeniu. Deși, nu de puține ori, contribuțiile aduse reciproc, la aceeași temă, scot în evidență ceea ce celălalt nu vede.

Provocării etnologiei, Gh. Lazarovici îi răspunde printr-un demers etno-arheologic în domeniul meșteșugului olăriei - cel mai frecvent documentat în săpături și cel mai des paralelizat etnografic. Astfel, cunoscutul cercetător clujean, deschide o nouă pagină de arheologie prin prisma experienței tradiționale, aceea a *lutului* în mâna olarului în civilizațiile preistorice, precum și a olarului primordial invocat adesea de M. Eliade, investit în conștiința populară cu puteri magice asupra *lutului*, care prin arderea în cuptoare permanentiza dorința asupra ploilor pe

care le lega și dezlega. Acestor reflexii li se pot adăuga și cele comunicate de D. Gheorghiu, antropolog-arhitect (București), *Oameni și vase*, care ajunge din nou, pe alte căi, la constatarea că în culturile preistorice, dar și în cele tradiționale omul a fost adesea echivalat vaselor - și invers. Un model definitiv în acest sens îl dă sinteza asupra ceramicii descoperite în una dintre puținele așezări preistorice cercetate integral de prof. M. Petrescu-Dîmbovița, - Trușești-*Țuguieța* -, unde au fost descoperite 93 de locuințe din faza A și alte cinci din faza B a culturii Cucuteni. Analiza arheologului a fost acum dublată de a informaticianului. Zoia Maxim, arheolog (Cluj), în *Olăritul la Trușești*, prin datele prelucrării computerizate ce însumează statistici, proporții, tabele cu forme ceramice, dar și cu motive sau aspecte decorative, ajunge la aceleași concluzii: totul nu este decât un meșteșug al olăriei surprins acum, lucru foarte rar, prin tot ceea ce s-a putut transmite peste veacuri.

Lutul ars a fost și cel mai ușor pictat. Folosirea picturii în *Civilizațiile preistorice și tradiționale*, comunicare semnată de R. Alaiba, etno-arheolog (Filiala Iași a Institutului Român de Tracologie), se axează pe revenirea permanentă în practica picturală, nu numai a acelorași tehnici, dar și a acelorași coloranți minerali. Mintea umană ajunge la aceleași experiențe, la aceleași modalități de exprimare artistică în momentul în care se atinge un anumit nivel de civilizație.

Problemele dezbătute când de o parte a taberei, când de alta au inclus toate aspectele temei indicate. În acest sens *Focul în miturile de trecere* a fost văzut de L. Berdan, folclorist (Iași), în multiple informații etnologice, realizând un adevărat dosar de documente cu exemple sugestive privind tema aleasă - de exemplu: la Cărligați, Vaslui, locul unde se amplasa vatra era cel mai curat din casă. Studiul deschide ample posibilități de extrapolare a informațiilor asupra civilizațiilor surprinse arheologic, cu deosebire a celor agrare, care au practicat cel mai mult cultul focului (sublinierea aparține și arheologului V. Cavruc, Sf. Gheorghe). Monica Bordea, studentă - istorie (Cluj), *Gestul de a înmormânta copii în vatră și*

lângă vatra locuinței, derulează exemple arheologice și etnologice ale *gestului*. Ea continuă tema cu sintagma potrivit căreia în imperiul morții apare și izvorul vieții, bazată pe exemple culese mai ales de Maria Bocșe, precum: cuptorul e păcat să-l strici, lasă-l să-l strice ploile; în foc nu se aruncă resturi; focul afățat cu cuțitul este jignit.

Focul în prepararea hranei incită la o nouă temă de rezonanță post-modernistă: *Pasărea în bucătăria omului preistoric*, argumentată temeinic de E. Kessler și E. Gal, arheozoologi (Cluj), prin prezența în preistorie pe teritoriul României a 106 specii de păsări.

O grupare de studii susținute de arheologii de la Cluj-Napoca continuă analiza *gestului* în ritualurile funerare: Mihai Meșter, *Un posibil ritual funerar preistoric în mormintele tumulare*; Mihai Wittenberger, *Cultul craniului și totofăgie*, legat de concepția reîncarnării spiritului strămoșului și Mihai Rotea, *Înmormântări din Cheile Turinului*, săpăturile de la Copăceni-La Moară. Ultimul prezintă din epoca bronzului timpuriu un mormânt cu un schelet perinatal, alături de patru schelete de copii, sugerând o naștere cvadruplă, considerată de L. Berdan o poziție rituală, probabil de sacrificiu, paralelizată de Gh. Lazarovici cu descoperirile de la Donja Branjevina cu schelete cu membre inferioare îndoite spre spate. Comunicarea *Poziția mâinii în limbajul gestic*, realizată de S. Munteanu, etnolog (Cluj), relevă rituri apotropaice, precum cel al brațelor în cruce (ideea de diagonală, ideea interdicției - prinsă în poziția mâinilor mortului), ca și semnul crucii.

Valeriu Cavruc, arheolog (Sf.Gheorghe) care provine din Chișinău, aduce pentru *Problema cenușarelor* un răspuns etnologic dat unei întrebări arheologice. Ce sunt cenușarele cunoscute în culturile Sabatinovka, Noua și Coslogeni și răspândite de la Nistru până în Transilvania? Întrebarea pornește de la faptul că interpretarea funcției lor nu a fost unitară, ea a oscilat de la locuințe la locuri rituale. Răspunsul găsit la această întrebare se bazează pe datele stratigrafice din săpăturile de la Călărași-*Ștefan cel Mare*, unde la baza cenușarului și deasupra acestuia s-a descoperit un strat de arsură, iar la circa 80-100 m față de cenușar așezarea contemporană acestuia. Și din săpăturile de la Coslogeni-*Grădiștea* apar date concludente, precum profiluri cu straturi de lut și prezența, în centru sau la margine, a unor morminte fără urne. Interpretarea etnologică duce la acceptarea unor similitudini cu obiceiuri practicate de foarte multe popoare precum *săptămâna curățeniei*, derulată în anumite momente calendaristice, când toate resturile menajere se ard în afara satului.

Problema gropilor rituale a format subiectul studiului prezentat de Gh. Lazarovici, D. Bindea, V. Lazăr, *Groapa rituală de la Zau de Câmpie*. În aceeași ordine de idei M. Sima și M. Ciorte, consemnează prezența și rolul avut de *Un Bothros de la Iclod. Un vas al comunității*. Vasul în discuție, depus cu gura în jos (h=1 m; capacitatea 350 l), făcea parte din categoria chiupurilor modelate dintr-o pastă poroasă. Acoperirea cu barbotină a acestuia, după cum a menționat și Gh. Lazarovici, avea un rol de a mări/micșora cu 15% suprafața de încălzire sau răcire.

Emilia Pavel, etnolog (Iași), cu studiul *Rituri agrare și culte funerare oglindite în măști*, reia de data aceasta și prin documentarea arheologică, o veche preocupare concretizată cândva într-un volum, apărut în 1972, *Măști populare moldovenești*. Pe baza afirmației etnologice potrivit căreia jocul cu măști de anul nou este un joc arhaic, practicat de comunitățile agrare și pastorale, se prezintă posibilitatea de a explica rarele descoperiri de reprezentări de măști din preistorie, fie prin informațiile izvoarelor antice sau medievale, fie prin analogii etnografice, lingvistice. Exemplele și le-a ales pe de o parte din obiceiurile cu măști agrare sau pastorale ce se desfășoară în vatra satului, surprinse de d-sa în teren, precum cele de la Popești-Iași, dar și de secvențe surprinse arheologic, în diferite culturi, prezentate diacronic. Tema se continuă prin analiza concretă a unei descoperiri arheologice *Masca și gestul pe statueta de la Liubcova* de M. Claudiu, P. Viorel, studenți, Sibiu. Câteva trepte din acest câmp al cunoașterii arheologice a parcurs și A. Lazarovici, studentă (Cluj), în *Masca: gest și ritual*.

T. Graur intervine cu un studiu legat de ultima problemă a temei: *Sunetul în ritualurile de înmormântare*, ca un rit de separare și integrare. Valoarea sunetului avea putere atât în ritualul creștin, cât și în cel necreștin. Cercetătorul discută problematica exemplului arheologic, ce părea intangibilă, căutarea acestuia (de exemplu) în inelele prinse de buza inferioară și ureche, sau în genere în toate inelele din aur ca un simbol al sunetului, ce are în spate, mult mai multe exemple etnologice. Ca un mesaj al eliberării prin auz sunetul este surprins și în *Cărțile morților - tibetană, egipteană și maișă*.

M. Nica, arheolog (Craiova), prin cele două sinteze *Zgomotul de peste milenii* și *Altarele cosmice, semnificație și ritual*, aduce în discuție aspecte ale civilizațiilor neo-eneolitice agrare din Oltenia. Legat de meșteșugul împletitului prezintă o plasă de pescuit redată pe un ciob de la Grădinile, cultura Criș. În cadrul olăritului menționează un

frumos vas pictat pe toată suprafața, de la Fărcașu de Sus, Vădastra I. Cu privire la diferite practici gospodărești, el prezintă obiceiul (re)văruirii locuințelor, uneori într-o culoare, alteori și cu elemente decorative, cum se vede pe un fragment de perete de la Cârcea, acoperit cu patru straturi de pictură. Transportul greutăților și volumelor mai mici se făcea și cu spatele, cum sugerează o figurină din lut, ce redă o femeie ce poartă în spate un coș, descoperită la Drăgănești-Olt. Prin comparații etnografice întotdeauna s-a considerat că lemnul a fost mult utilizat în preistorie. Mărturiile, însă, s-au lăsat așteptate. Totuși, și de această dată, descoperirile din sudul României, de la Grădinile, aduc la suprafață unul dintre puținele obiecte preistorice din lemn. M. Nica nu a uitat să illustreze aspecte sociale: mama cu doi copii în brațe; au fost amintite și *sunătorile* și diferite elemente de îmbrăcăminte-încălțăminte din așezarea de la Hotărani-Vădastra. Un capitol aparte în cadrul civilizațiilor neo-eneolitice agrare îl au practicile

religioase. Greu se poate explica strict arheologic groapa cu trei cranii, descoperită la Cârcea. Analiza antropologică a stabilit că aparținuseră la trei fete în vârstă de 25 ani. Numeroase au fost în preistorie și mesele de cult pentru sacrificii lichide sau solide, precum la Vădastra I ș.a.

Cu același tâlc ascuns în cuvinte, etnologul T. Graur încheie lucrările, după un drum lung, anevoios și nu arareori tensionat din cauza părerilor contradictorii datorate felului diferit de înțelegere a civilizațiilor preistorice sau tradiționale prin "idei și date care, chiar dacă nu au fost auzite pentru prima dată, au fost percepute dintr-un unghi de vedere nou".

În pauza seminarului s-a vizitat expoziția de arheologie, etnografie și istorie, inițiată, păstrată și dezvoltată de pasionatul profesor școlar Aurel Bulbuc și atelierul de lucrat ceramică din cadrul aceluiași muzeu.

Ruxandra Alaiba